

Kulturminneoversikt over Hestejordene med tilstøtende områder.

Av Håvard Pedersen

Ajourført 14. nov 2013.

(K) = Kulturminnet er skiltet på stedet og med kommunens kulturminneinfoskilt dersom ikke annet er oppgitt.

(TF) = Trolig automatisk fredet kulturminne, og må behandles som dette

95. Tunneler sør og vest på Kolås

Tonsenhagen.

Under den 2. verdenskrig hadde tyskerne en avstengt militærleir i Tonsenhagen nord for Sandbakken. Rett ovenfor Linderud gamle skole der Sandbakken barnehage ligger i dag, var det satt opp en bom med vaktstue og flere brakker. Tyskernes leirområde omfattet store deler av Kolås og helt ned til Bekkedalen.

Ved hjelp av russiske krigsfanger fikk tyskerne anlagt to *tunneler* med rom i Kolås. Den ene, hvor inngangen nå er tettet, ligger rett bak rekkehusene i Rødbergveien (Kolåsbakken), mens tunnelen rett ovenfor Tonsenhagen skole har tjent som filmlager.

Ligger på Oslo kommunes grunn

96. Trekullmile på Kolås (K: Groruddalen Historielag)

Midt på Kolås, Tonsenhagen.

Fra midten av 1500 tallet og fram til slutten av siste krig medgikk store mengder trekull til drift av bergverk, smelteverk og annen industri. Trekullet ble fremstilt i miler lagt på flatt terreng, og som kunne inneholde opp til 200 m³ trevirke. Virket ble stablet tett, og tildekket slik at dette ble forkullet ved forbrenning med lav oksygentilførsel. Framstillingen tok gjerne en drøy uke. Miler måtte passes døgntilførsel, og milepasseren holdt til i en liten hytte tett ved. Miledrifta her på Kolås er også bakgrunnen for åsens navn, og tidligere ble den på folkemunne kalt "Kølaåsen"

Ligger på Forsvarsbygg/Krigsskolens grunn

97. Kruttveien

Nord for Tonsenhagen.

Skogsveien innover i skogen fra Tonsenhagen skole til bunnen av bakken der veien møter lysløypa fra Linderud leir, blir kalt Kruttveien etter et sprengstofflager som lå på venstre side i bunnen av nevnte bakke. På motsatt side lå en vakthytte, og vakta her ble gjerne kalt "Sing-sing", siden han gikk med stripete shorts lik fangedraktene i Sing-sing fengsel. Denne Kruttveien er gammel. Den kan ses på kart fra rundt midten av 1800-tallet og ble nok bygget i forbindelse med all steinhoggervirksomheten i området.

Ligger på Oslo kommunes grunn

98. Betonggulv.

Nord for Tonsenhagen.

Ett tysk militært garasjeanlegg tilhørende tysk militærleir på Tonsenhagen, se pkt 95. Ligger på Forsvarsbygg/Krigsskolens grunn. Anlegget var opprinnelig inngjerdet, og fortsatt står en stor jernport tilbake.

99. "Hytta i fjellet" og pukkverkene her

Nord for Tonsenhagen.

Etter at steinhoggingens glanstid var over i Årvollåsen, ble det startet enkelte pukkverk i området, og det var drift på tre plasser ved Steinbrettet. (Se pkt 100). Virksomheten på venstresiden av bommen opphørte først, mens det var drift omtrent frem til 2. verdenskrig i bruddet innenfor, og på motsatt side av betongplattingen nede ved veien. (Forsvarsbygg/Krigsskolens grunn) Sistnevnte brudd er senere i gjenfylt, men fundamentet til den dieseldrevne steinknuseren ses fortsatt. Hullene for sprengstoff ble håndboret. To sto vekselvis med hver sin slegge, mens tredjemann vendte borret.

Etter nedleggelsen var det i første bruddet bolig for bl.a. familien Brænna med seks barn som bodde i en hytte på ca. 12 m². fram til utbruddet av 2. verdenskrig, ("Hytta i fjellet"). Drikkevann ble hentet i en ile ved Sørildalen, en kilometer herfra, se pkt 113.

Steinen som har fasong som en likkiste tett ved tuftene etter hytta, er egentlig snudd opp ned og ble brukt som et kortspillbord for Brenna og et par tømmerhoggere som lå i ei koie som sto her. (Det lukta så tåfis i koia at barna til Brenna orket aldri å gå inn her). Murkolossen på berget ovenfor, er rester etter steinknuser.

Artikkelen *Minner fra oppvekst ved steinbruddet i Tonsenhagen* av Gro Hoddevik i Groruddalen Historielags årbok beskriver familien Brænnas tilværelse her.

Ligger på Oslo kommunes grunn

100. Steinbrettet

Nord for Tonsenhagen.

Om steinhogging, se Groruddalen Historielags årbok 1994, s 23 og 2002 s 21

En av de største og mest kjente steinleverandørene fra annen halvdel av 1800-tallet var Ole Martin Borrebekken, som riktig slo seg opp på denne virksomheten. På det meste hadde han ca. 100 leiekjørere i sin tjeneste. Steinhogging var tungt arbeid. Det var akkordbetalt og krevde stor faglig dyktighet.

På "Steinbrøtte" eller "Steinbrettet", drev brødrene Halfdansen frem til 1960-tallet, og produktet var i stor grad kantstein. Etter snøsmelting og nedbørrike somre blir det to dammer her i bruddet. Den øverste, Salamanderdammen, var tidligere vannrik nok til å tjene som badedam. Den nederste kalles "Rumpetrolldammen". På begge sider av Årvollåsen finnes det en rekke andre spor etter steinhoggerne, både brudd og godt oppbygde hesteveier.

Ligger på Forsvarsbygg/Krigsskolens grunn

102. Tuft av uteiggerhytte.

Tatt med i oversikten fordi denne var utrustet med kjeller med egen inngang. Ligger straks ovenfor nr 99

Ligger på Oslo kommunes grunn.

104 Hestevei for uttransport av stein samt mindre steinbrudd langs denne.

Pent oppbygd vei vest for Sandås. Flere steinbrudd langs denne, Et helhetlig miljø.(Om steinbrudd, se pkt 94.)

Ligger på Rødtvet gårds grunn.

105. Ile. (K ved Bydel Bjerke)

Ile som ble opparbeidet med liten demning og et lite vannspeil for å forsyne plassene Tonsenplassen og Linderudplassen med rent vann. (Det ble senere håndgravet grøft fra ila til Tonsenplassen.) Restaurert av Bydel Bjerke i 2013. Ligger rett bak gjerdet rundt Krigsskolens lagerbygg på vestsiden av Utfartsveien. Ligger på Forsvarsbyggs (Krigsskolens) grunn.

106. Kiler og blekker etter steinhogging.

Et forsøk på utløsning av steinblokk fra fast fjell og ved hjelp av kiler og blekker slo feil i det fjellet sprakk galt. Kiler og blekker sitter fortsatt igjen. Ligger på det første flaberget rett ved turveien fra Hans Aaneruds vei (Rødtvet) og langs nordsiden av Hestejordene. Ligger på Forsvarsbyggs (Krigsskolens) grunn.

107a og 107b. Uferdige komringer uthogget i grorudgranitt.

Ligger henholdsvis på nord- og sydsiden av lysløypa fra Krigsskolen nesten øverst i nest siste bakke før løypa møter lysløypa fra Tonsenhagen. Begge ligger ved samme sti, men 107a rett

ved «Danseplassen», det store flaberget sør for lysløypa, og 107b i bekken parrallelt med løypa. Ligger på Forsvarsbyggs (Krigsskolens) grunn.

108. Sannsynlig fangstgrop. (TF)

Ligger på en høyde vest for lysløypa fra Tonsenhagen straks etter at denne har fått tilslutning fra lysløypa fra Krigsskolen. Ligger på Forsvarsbyggs (Krigsskolens) grunn.

109. Påbegynt møllestein.

På stor sti mellom Sandås nord og lysløype fra Tonsenhagen

Prosjektet ble oppgitt da steinen slo sprekk. Ligger midt i den store stia fra Sandås til lysløypa rett nord for Lauritsdammen. Ligger på Rødtvet gårds grunn.

Litt.: Heftet «Hestejordene-Kolås, en oase i Groruddalen» s 13

110a og b. Groper (TF)

Nord for Hestejordene

Ut ifra utseendet mulig kullgroper, men kull ble ikke påvist ved arkeologisk undersøkelse 24/5 2013. Den største ligger sør for Sørlidalen, på østsiden av veien. En mindre grop ligger litt lenger sør. Ligger på Forsvarsbyggs (Krigsskolens) grunn.

111. Hestejordene

Nord for Krigsskolen, Linderud.

På midten av 1950-tallet la de store gårdene Rødtvet og Linderud ned driften, og solgte jordveien rundt gårdene til boligbygging. Begge gårdene hadde deler av Hestejordene som beiteland, men siden jordene ligger innenfor markagrensen, ble ikke disse nedbygd. Hestejordene ble derimot kjøpt av staten som treningsområde for Krigsskolen, og har siden vært et populært rekreasjonsområde med frodige blomsterenger om sommeren, og ake- og skibakker om vinteren. Men skogen var gradvis i ferd med å ta jordene tilbake, og de fortsatt åpne delene av jordene sto i fare for å få en allsidig flora erstattet av noen få dominante plantearter.

I 2000 tok Sandås Vel, Lillomarkas Venner og Siste Sjanse fatt i dette, og fikk i samarbeid med Natur videregående skole, grunneier (Forsvarsbygg) og Friluftsetaten utarbeidet en skjøtselsplan for området. Deler av skogen som inntok området, er tynnet eller fjernet, og hver sommer kan vi nå glede oss over at det på ny har kommet beitende kyr og hester på Hestejordene. Dyra kommer fra gårder som ønsker et ekstra beiteområde, og i tillegg til å forhindre at vegetasjonen utvikler seg vilt, så fremmer beitingen det biologiske artsmangfoldet på jordene.

Ligger på Forsvarsbygg/Krigsskolens område

112. Tonsenplassen

Nord for Krigsskolen, Linderud.

Langs skogsveien som fører opp mellom Krigsskolen og Tonsenhagen lå det to husmannsplasser straks innenfor bommen ved Krigsskolen. På et reguleringskart fra 1923 ser vi Tonsenplassen - eller Nedre Plassen som stedet ble kalt på folkemunne - avmerket med g.nr. 85/2 som forteller at den opprinnelig har tilhørt Tonsen gård. Plassen er senere overdratt til Linderud gård. Rett ved siden av, men nærmere Krigsskolen, lå Linderudplassen (Øvre Plassen).

Tonsenplassen er registrert på kart 1797, slik at dette er en gammel boplass. Fridtjof og Ingeborg Fredriksen med barna Gerd og Tor flyttet hit omkring 1930. De var de første som leide stedet av Linderud gård. Tidligere hadde det vært husmenn som bodde her. Ingeborg Fredriksen arbeidet imidlertid som kokke på Linderud ved større anledninger. Bl.a. hadde hun eneansvar for maten da Kong Haakon var på besøk på Linderud rett etter krigen. Forsvaret kjøpte området på 1950-tallet og familien Fredriksen flyttet i 1958 til Slettaløkka. Husene ble revet i 1962. I dag er det fortsatt noen minner, som gjerdestolper og løvtrær, etter bebyggelsen på Tonsenplassen. Det er også rester etter steingjerdet langs veien.

Står på Forsvarsbygg/Krigsskolens grunn

Artikkelen *Oppvekst på husmannsplasser på Linderud* av Gro Hoddevik i Groruddalen historielags årbok for 1999 forteller mer om dette.

113. "Rasshølet"

Sandås, Rødtvet.

Det bodde folk rundt i skogen her tidligere, og drikkevann ble hentet fra ei ile under dette stupet. Dessverre er ila nå drenert vekk, men det vanker fortsatt en historie om ilas tvilsomme navn, "Rasshølet".

Nei, et slikt navn kunne folk ikke vedkjenne sin drikkevannskilde, så en vakker sommerkveld dro en del av nabolagets menn opp på berget bak ila, for høytidlig å finne et langt mer appetittlig benevnelse. Med seg hadde de ei tønne øl, og på tønna var det ei tappekran bare kalt "tapp". Ølet smakte, og ila ble snart glemt. I de små timer var det tid for retur, men da plutselig husket et klart hode turens egentlige formål. Men da orket ingen noen seremoni. En ledende kar sparket så tønna ned i stupet, og ropte: "Tønna er tom, og tappen tørr. Her skal det hete Rasshølet som før."

Ligger på Forsvarsbygg/Krigsskolens grunn

114. Sørlidalen.

Sandås, Rødtvet.

Grunnmuren etter den vesle plassen Sørlidalen er godt synlig. Underlig at det vesle huset som har stått her, har huset en hel familie. Så mye mer vet jeg ikke om plassen annet enn at den ble revet på midten av 1970-tallet etter å ha stått tomt og forfalt en stund.

De gamle portstolpene, hugget i stedegen grorudgranitt, står fortsatt pent oppstilt på hver side av veien.

Står på Forsvarsbygg/Krigsskolens grunn

115. Gammel hestevei

Nord for Tonsenhagen.

Anlagt i forbindelse med steinhuggingen og de mange mindre steinbruddene her innover i området langs Årvollåsens østside (Om steinbrudd, se pkt 94.)